

Research Paper

The Geopolitical Developments of the Caucasus on the Relations Between Iran and Armenia

Raymond Torosian¹, Ali Asghar Esmaeil Pourroshan^{*}, Mahnaz Parvzai²

1. PhD student Department of Political Geography, Yadgar Imam Branch, Islamic Azad University, Shahr Ray, Iran.
2. Assistant Professor of Political Geography, Imam Khomeini Branch, Shahr-Rey, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ARTICLE INFO

PP: 1-13

Use your device to scan and
read the article online

Keywords: Armenia,
Geopolitics developments,
Caucasus,
Islamic Republic of Iran.

Abstract

The importance of the Caucasus region has made it one of the important security components of Iran. This region, which was under the control of Iran in the past centuries, has now severely affected Iran's security environment with the common land borders. Therefore, the Iran is bound to adopt an appropriate strategy based on realism to guarantee its interests not only at the level of the countries of the Caucasus region, but also at the level of the main Eurasian region and finally at the macro level of the international system. The present research studies the relations between Iran and Armenia in the geopolitical developments of the Caucasus region. The Caucasus, the connecting region of Europe and Asia and the meeting point of great civilizations, is considered one of the most important geopolitical and geoeconomic regions of the world. From a security point of view, Russia is trying to stabilize its past political, economic and military position in the Caucasus, and the United States is also seeking to develop its influence and interests with economic investments and geopolitical energy management. Also, the Caucasus is the arena of activity of actors such as Turkey and the European Union who have entered this region with economic and political goals. In the meantime, intra-regional factors such as energy equations, crises and ethnic conflicts, political and social developments in the countries of this area and economic instability due to the free economy have also provided favorable grounds for intense regional and global competition.

Citation: Torosian, R. , Esmaeil Pourroshan , A A. , Parvzai, M. (2023). **The Geopolitical Developments of the Caucasus on the Relations Between Iran and Armenia**. *Geography(Regional Planning)*, 13(51), 1-13.

DOI: 10.22034/JGEOQ. 2023.407588.4051

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.1.3

^{*} **Corresponding author:** Ali Asghar Esmaeil Pourroshan, **Email:** Pourroshan@yahoo.com

Extended Abstract

Introduction

The importance of the Caucasus region has made it one of the important security components of Iran. This region, which was under the control of Iran in the past centuries, has therefore greatly affected the security environment of Iran with the common land borders. The common borders and historical, cultural, religious and linguistic commonalities with part of this region, although they are considered effective and undeniable components in the importance of Iran's role in the Caucasus, but due to the influence of external conditions, it has not met Iran's strategic expectations. Therefore, the Islamic Republic of Iran is bound to adopt an appropriate strategy based on realism to guarantee its interests not only at the level of the countries of the Caucasus region, but also at the level of the main Eurasian region and finally at the macro level of the international system. Therefore, it is necessary to research and study the issues of this region and its consequences for Iran, and provide solutions in order to secure Iran's national interests in the South Caucasus by establishing a strong relationship with the Republic of Armenia, which has an unbreakable historical, cultural and security link with Iran.

The South Caucasus region needs to adopt policies in the current period with the growing trend of regionalism and globalization in order to ensure the interests of the countries of the region and provide stability and consequently the development of the nations of the region. The Islamic Republic of Iran, with its privileged geopolitical and geostrategic position, can play a significant role in this regard. In this sense, in this research, an attempt has been made to describe the situation of one of the key historical-geographical centers of the world, i. e. the South Caucasus, and to analyze the effective elements in the development of political, security and commercial relations between the countries of the region, especially the role of the Republic of Armenia in the geopolitical development of the republic. to examine Islamic Iran in the region.

Methodology

The current research is of an applied type and in this research, the descriptive-analytical method has been used in order to facilitate the examination of the economic, political, and geopolitical issues of the Republic of Armenia, emphasizing the library study method and the use of maps, statistics, and tables. The method of collecting documentary and library information is using magazines and the Internet.

Results and Discussion

Before examining the research hypothesis "Armenia can be effective in the strategy of countering pan-Turkism", it is necessary to mention the movements of these two countries in the Caucasus region. According to the evidence, the scale of the conflict between the two countries in the Caucasus weighs heavily on the scale of interaction. The approaches, interests, behaviors and decisions of the two countries towards the South Caucasus express this claim. During the last twenty years, there is no evidence of practical interaction between Turkey and Iran in this region.

Azerbaijan and Armenia cooperate with NATO within the framework of the Partnership for Peace Agreement and based on individual agreements with this organization. If Iran has a serious challenge with NATO and the European Union in various fields, due to the fact that the people of Georgia and Armenia are Christians, the West is trying to strengthen the Christian corridor in the Caucasus. With the continuation of the current trend in the region, the process of strategic connection of Turkey to the Caucasus will be completed and strengthened, and just as Iran has largely lost the opportunity to become an energy transfer and transportation route, it will also miss other opportunities. Turkey has been much more advanced than Iran in Azerbaijan and Georgia. Turkey's priority is in the economic-cultural area, and through this, it also secures its security interests. But Iran's priority in Armenia and Azerbaijan is cultural-security.

In Armenia, Iran's influence is greater due to having political relations with this country and due to Armenia's need for Iran, which is

achieved through the absence of relations between Armenia and Turkey and the prevailing atmosphere of neither war nor peace between Armenia and Turkey. Although Armenia has always tried to have more relations with Iran due to the need for Iran's energy and Iran's lack of support for Azerbaijan, but these relations are mostly for the benefit of Armenia and our Iran has not received in return from these relations and through these relations The public has lost the people of the Republic of Azerbaijan.

Conclusion

Iran has not taken any long-term and strategic measures in Armenia, it has not even used the facilities of the powerful Armenian lobby in America and France. If today Armenia needs Iran's energy and Iran's gas pipeline has been extended to Armenia, with the resolution of the Karabakh crisis and the Russia-Georgia crisis, Armenia will be able to use Azerbaijan's and Russia's gas. Even under the pressure of Russia, Armenia

did not agree to become the transit route for the transfer of Iranian gas to third destinations. Currently, the presence of Armenia in the short term prevents the influence of Pan-Turkism, but if the Nagorno-Karabakh crisis is resolved and the relationship between Turkey and Armenia is established, Turkey will have a more comprehensive presence in the South Caucasus, and the fields and extent of its partnership with Russia (despite the competition that among them) will increase more than before. The actions and movements in the South Caucasus indicate that with the view of greater convergence between the West and the two countries of the South Caucasus (Azerbaijan and Georgia), Russia has finally used Iran as a playing card (due to the untrustworthy relations between Iran and Russia) and He will receive his points in various areas and fields from the South Caucasus and Western countries.

References

1. Ahmadian, B. (1999). Trends in the developments of the Nagorno-Karabakh crisis. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 3(28), 27-50. [In Persian]
2. Ebrahimi, Sh., & Mohammadi, M. (2011). Competition between Russia and the United States in South Caucasus. *Central Eurasian Studies*, 4(8), 1-22. [In Persian]
3. Enayatollah, R. (1993). Georgia. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 4. Tehran: Institute for Publication and Foreign Affairs. [In Persian]
4. Falahat Pisheh, H. (2001). Security developments in Central Asia and the Caucasus and the security of the Islamic Republic of Iran. Sepah Pasdaran Enghelab Eslami Publishing, Tehran. [In Persian]
5. Heidari, J. (2004). Armenia's security perspective in South Caucasus. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 4(46), 97-118. [In Persian]
6. Isyar, O. G. (2005). An Analysis of Turkish-American Relations From 1945 to 2004: Initiatives and Reactions In Turkish Foreign Policy. *Turkish Journal of International Relations*, 4(3), 21-52.
7. Karami, J. (2009). The new great game in the Caucasus and its security implications for the future. *Political Defense Magazine*, 9(29), 1-14. [In Persian]
8. Kazemzadeh, H. (2009). Roots and dimensions of ethnonationalism in Northern Caucasus and potential disputes after the conflict between Russia and Georgia. In *Proceedings of the 16th International Conference on Central Asia and the Caucasus*, Tehran: Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]
9. Khani, M., & Bagheri, A. (2009). Great power competition in Central Asia and the Caucasus: A comparative study of China and the European Union in the region. *Central Asia and the Caucasus Studies*, (67), 57-68. [In Persian]
10. Mashaghifard, E. (2004). Southern Caucasus developments and the role of regional and extra-regional powers. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 13(4), 41-74. [In Persian]
11. Novikova, G. (2000). Armenia and the Middle East. *Middle East Review of International Affairs*, 4(4), 625-638.
12. Rahnaward, H. (2002). European Union policy in South Caucasus. *Central Asia*

- and the Caucasus Studies, 15(65), 133-159. [In Persian]
13. Sadeghzadeh, Kb (2008). Iran's Strategy in the South Caucasus. *Caucasian Review of International Affairs*, 2(1), 35-41.
 14. Sadiq Batayi Asl, M. (2006). Economic and political relations between Armenia and the Islamic Republic of Iran. *Central Asia and the Caucasus Studies*, 15(4). [In Persian]
 15. Sdigh, M. (2006). Political and Economic Ties with the Islamic Republic of Iran Republic of Armenia. *Central Asia and Caucasus Studies Quarterly*, 15(56), 121-146.
 16. Senhurt, H., & Ali, I. (2013). Iran-Armenia Relations. *Armenian Studies*, 46, 129. [Note: The title and journal information were inferred based on the provided details.]
 17. Shirbeyani, Gh. (2008). Iran's security and NATO's approach in Central Asia and the Caucasus. *Political and International Studies Publication*, 317-318. [In Persian]

فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)

دوره ۱۳، شماره ۵۱، تابستان ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۶۴۶۲-۲۲۲۸ شاپا الکترونیکی: ۲۱۱۲-۲۷۸۳

Journal Homepage: <https://www.jgeoqeshm.ir/>

مقاله پژوهشی

تأثیر تحولات ژئوپلیتیکی قفقاز بر روابط بین ایران و ارمنستان

رایموند طروسیان - دانشجوی دکتری، گروه جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام، دانشگاه آزاد اسلامی، شهر ری، ایران.
علی اصغر اسمعیل پور روشن* - استادیار جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
مهناز پروازی - استادیار جغرافیای سیاسی، واحد یادگار امام خمینی (ره)، شهر ری، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
شماره صفحات: ۱-۱۳ از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید 	اهمیت منطقه قفقاز سبب گردیده است تا از جمله مؤلفه‌های مهم امنیتی ایران بشمار آید. این منطقه که در قرون گذشته تحت سیطره ایران بوده، اینک محیط امنیتی ایران را با مرزهای زمینی مشترک به شدت متأثر کرده است. از این رو، جمهوری اسلامی ایران ناگزیر از اتخاذ یک استراتژی مناسب و مبتنی بر واقع‌گرایی جهت تضمین منافع خود نه تنها در سطح کشورهای منطقه قفقاز بلکه در سطح منطقه اصلی اوراسیا و سرانجام در سطح کلان نظام بین‌المللی می‌باشد. تحقیق حاضر به مطالعه روابط ایران و ارمنستان در تحولات ژئوپلیتیکی منطقه قفقاز پرداخته است. قفقاز، منطقه اتصال اروپا و آسیا و محل تلاقی تمدن‌های بزرگ، یکی از مناطق مهم ژئوپلیتیکی و ژئواکونومیک جهان به شمار می‌رود. روسیه با نگاه امنیتی درصدد تثبیت موقعیت سیاسی، اقتصادی و نظامی گذشته خود در قفقاز است و ایالات متحده نیز با سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی و راهبردی ژئوپلیتیک انرژی به دنبال توسعه نفوذ و منافع خود می‌باشد. همچنین قفقاز عرصه فعالیت بازیگرانی چون ترکیه، اسرائیل و اتحادیه اروپا است که با اهداف اقتصادی و سیاسی وارد این منطقه شده‌اند. در این میان، عوامل درون منطقه‌ای از جمله معادلات انرژی، بحران‌ها و مناقشات قومی، تحولات سیاسی و اجتماعی کشورهای این حوزه و بی‌ثباتی اقتصادی در گذار به اقتصاد آزاد نیز زمینه‌های مساعدی برای رقابت‌های شدید منطقه‌ای و جهانی فراهم آورده است.
واژه‌های کلیدی: ارمنستان، تحولات ژئوپلیتیکی، قفقاز، جمهوری اسلامی ایران.	

استناد: طروسیان، رایموند؛ اسمعیل پور روشن، علی اصغر؛ پروازی، مهناز. (۱۴۰۲). تحولات ژئوپلیتیکی قفقاز بر روابط بین ایران و ارمنستان. فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۱۳(۵۱)، صص ۱-۱۳.

DOI: 10.22034/JGEOQ. 2023.407588.4051

DOR: 20.1001.1.22286462.1402.13.51.1.3

* نویسنده مسئول: علی اصغر اسمعیل پور روشن، پست الکترونیکی: Pourroshan@yahoo.com

مقدمه

منطقه قفقاز به دلیل موقعیت ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومی و دارا بودن ذخایر انرژی برای قدرت‌های منطقه‌ای (ایران، ترکیه) و فرامنطقه‌ای (روسیه، ایالات متحده آمریکا و...) از اهمیت خاصی برخوردار می‌باشد. تحولات و شرایط بوجود آمده پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در این منطقه، نظیر ختلافات قومی، بحران‌ها، بی‌ثباتی و مشکلات اقتصادی سبب گردید تا فرصت مناسبی برای نفوذ قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای جهت بهره‌برداری از اوضاع نابسامان کشورهای تازه استقلال یافته مستقر در این منطقه و اعمال سیاست‌های امنیتی و اقتصادی مورد نظر آن‌ها فراهم گردد.

اهمیت منطقه قفقاز سبب گردیده است تا از جمله مؤلفه‌های مهم امنیتی ایران بشمار آید. این منطقه که در قرون گذشته تحت سیطره ایران بوده، اینک محیط امنیتی ایران را با مرزهای زمینی مشترک به شدت متأثر کرده است. مرزهای مشترک و اشتراکات تاریخی، فرهنگی، مذهبی و زبانی با بخشی از این منطقه، اگر چه مؤلفه‌هایی مؤثر و غیرقابل انکار در اهمیت نقش آفرینی ایران در قفقاز محسوب می‌شوند اما به دلیل تأثیر شرایط خارجی، انتظارات استراتژیک ایران را برآورده نکرده است. از این رو، جمهوری اسلامی ایران ناگزیر از اتخاذ یک استراتژی مناسب و مبتنی بر واقع‌گرایی جهت تضمین منافع خود نه تنها در سطح کشورهای منطقه قفقاز بلکه در سطح منطقه اصلی اوراسیا و سرانجام در سطح کلان نظام بین‌المللی می‌باشد. منطقه قفقاز و خصوصاً شاخه فرعی آن قفقاز جنوبی، هم برای قدرت‌های بزرگ بعنوان محل تلاقی اتحادیه اروپا، ناتو، ترکیه با آسیای مرکزی و هم برای جمهوری اسلامی ایران از لحاظ قومی، مرزی، سرزمینی و امنیت ملی دارد. لذا تحقیق و مطالعه در مورد مسائل این منطقه و پیامدهای آن برای ایران، و ارائه راهکارهایی در راستای تأمین منافع ملی ایران در قفقاز جنوبی از طریق ایجاد ارتباط مستحکم با جمهوری ارمنستان که پیوندی ناگسستنی از لحاظ تاریخی، فرهنگی و امنیتی با ایران دارد امری ضروری است.

غرب پس از فروپاشی شوروی با توجه به خلاء قدرت پدید آمده تلاش نمود در منطقه اوراسیا و به طور اخص در حوضه قفقاز و در چهارچوب اهداف ژئوپلیتیک (تئوری هارتلند و ریملند) اقدام به ایجاد مناسبات دوجانبه با کشورهای تازه استقلال یافته و نیز شکل‌گیری و تقویت سازمان‌های منطقه‌ای همسو با اهداف خود نماید. در این میان، آمریکا طی دو دهه گذشته به ویژه پس از یازده سپتامبر توجه بیشتری به آسیای مرکزی و قفقاز از نظر موقعیت استراتژیک آن نشان داده است. روسیه نیز ضمن رصد تلاش غرب برای گسترش نفوذ در عرصه‌های سیاسی و امنیتی به ویژه منابع انرژی منطقه، سعی بر حفظ نفوذ سنتی خود در منطقه از طریق بهبود مناسبات، ایجاد معاهدات تجاری و نظامی با کشورهای منطقه می‌نماید. از این رو منطقه قفقاز جنوبی نیازمند آن است که در برهه کنونی با روند رو به رشد منطقه‌گرایی و جهانی شدن، سیاست‌هایی را اتخاذ نماید تا ضمن تضمین منافع کشورهای منطقه، زمینه ثبات و به تبع آن پیشرفت ملل منطقه را فراهم آورد. جمهوری اسلامی ایران نیز با داشتن موقعیت ممتاز ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک خود در این بین سهم بسزایی را می‌تواند ایفا نماید. بدین لحاظ در این تحقیق تلاش گردیده است تا ضمن توصیف وضعیت یکی از مراکز کلیدی تاریخی - جغرافیایی دنیا یعنی حوزه قفقاز جنوبی و تحلیل عناصر مؤثر در توسعه مناسبات سیاسی، امنیتی و تجاری بین کشورهای منطقه، بطور اخص نقش جمهوری ارمنستان در توسعه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در منطقه را مورد بررسی قرار دهد.

مبانی نظری

جمهوری‌های قفقاز

وسعت منطقه قفقاز ۴۴۰ هزار کیلومتر مربع و دارای سه جمهوری مستقل (در قفقاز جنوبی)، هفت جمهوری خودمختار و چندین استان خودمختار به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- داغستان: جمهوری خودمختار داغستان در ترکیب جمهوری فدراسیون روسیه قرار دارد. این جمهوری در ۲۰ ژانویه سال ۱۹۲۱ تشکیل شده است. مساحت آن ۵۰/۳ هزار کیلومتر مربع است از نظر تقسیمات اداری به ۳۹ ناحیه اداری، ۱۴۰ شهر و ۱۴ شهرک تقسیم شده است و پایتخت آن شهر ماهاچ قلعه است. داغستان در شرق قفقاز شمالی قرار دارد. از شرق به دریای خزر از جنوب به جمهوری آذربایجان و از غرب به جمهوری خودمختار چچن و سرزمین استاوروپل محدود می‌شود در شمال با

جمهوری خودمختار کالمیک هم مرزاست. مهم‌ترین منابع معدنی داغستان عبارتند از: نفت، گاز طبیعی، زغال سنگ، گوگرد، دولومیت، ماسه‌های کوارسی، آب‌های معدنی و غیره.

۲- چچنستان: (چچن - اینگوش) در ۱۵ ژانویه سال ۱۹۳۴ به عنوان استان خودمختار تأسیس شد. مساحت آن ۱۹/۳ هزار کیلومتر مربع است و دارای ۱۴ ناحیه، ۵ شهر، ۴ شهرک بوده و پایتخت آن شهر گروزنی است. در سال ۱۹۹۱ این جمهوری به دو جمهوری خودمختار چچن به مرکزیت «گروزنی» و «اینگوش» به مرکزیت نازران تقسیم شد. چچنستان در قفقاز شمالی واقع شده و قلمرو آن در شمال دشت هموار (دشت چچن و جلگه ترک-کوما) و در جنوب کوهستانی است (رشته کوه‌های قفقاز بزرگ) بلندترین نقطه کوه «تبولوسمتا» به بلندی ۴۴۹۳ متر است. اقلیم چچنستان در شمال جمهوری قاره‌ای است. و بزرگترین رودخانه جمهوری رود «ترک» است (امیراحمدیان، ۱۱۵، ۱۳۷۶)

۳- اوستیای شمالی: جمهوری خودمختار اوستیای شمالی در ۷ جولای ۱۹۲۴ به عنوان استان خودمختار تشکیل شد. در ۵ دسامبر ۱۹۳۶ به جمهوری خودمختار ارتقاء یافت. مساحت آن ۸ هزار کیلومتر مربع، دارای ۸ ناحیه، ۶ شهر و ۷ شهرک است. پایتخت آن شهر «ولادی قفقاز» است. اوستیای شمالی در دامنه‌های شمالی قفقاز بزرگ و دشت‌های شیب دار متصل به این رشته کوه‌ها واقع شده است. قسمت‌های جنوبی جمهوری عمدتاً "کوهستانی مرتفع (رشته کوه‌های قفقاز بزرگ، جانبی و صخره ای) و قسمت‌های مرکزی و شمالی آن دشت‌های شیب دار ورشته کوه‌های کم ارتفاع (سونژا ترک) است.

۴- جمهوری تاتارستان: تاتارها یکی از بزرگترین قوم‌های ترک زبان می‌باشند که در سراسر روسیه و برخی دیگر از جمهوری های آسیای مرکزی و قفقاز پراکنده‌اند. اسلام نخستین بار توسط مبلغین مسلمان که در سال ۹۲۲ میلادی از بغداد گسیل شده بودند، به مردمان این منطقه معرفی گردید. کل جمعیت تاتارها در داخل و خارج از تاتارستان در حدود ۹ میلیون نفر برآورد می‌شود. (طبق سر شماری ۲۰۱۰ میلادی حدود ۳،۷۸۶،۴۸۸ نفر) تاتارستان در ۳۰ آگوست ۱۹۹۰ به عنوان یک دولت دارای حق حاکمیت، اعلام استقلال نمود. سرانجام تحت فشار کرملین، هیأت حاکمه وقت تاتارستان مجبور شدند از تعقیب موضوع استقلال خودداری ورزند و در نهایت به یک نوع خودمختاری در حد عالی ازمسکوبسند نمودند.

۵- آجارتستان: یا آجاریا، یکی از جمهوری‌های خودمختار منطقه قفقاز و بخشی از روسیه و گرجستان است. مساحت آن ۳۰۰۰ کیلومتر و جمعیت آن (در ۱۹۸۴ م) ۳۷۵۰۰۰ نفر بوده است. آجارتستان در جنوب غربی گرجستان و شرق دریای سیاه قرار گرفته و بخشی از آن با ترکیه هم‌مرز است. سرزمین نامبرده از سده ۲ میلادی با بر سر کار آمدن پادشاهی لاز، لازیکا نامیده شد. پیرنیا (مشیرالدوله) این نام را لازستان نوشته است. بعدها ساکنان گرجی سرزمین لخید، آجارنام گرفتند و از این رو ناحیه مذکور به نام این گروه قومی «آجاریا» نامیده شد. از ۱۶ ژوئن ۱۹۲۱ این سرزمین جمهوری شوروی خودمختار آجارتستان نام گرفت.

۶- نخجوان: بخشی از جمهوری آذربایجان است که مرکز آن شهر نخجوان است. شهر نخجوان ۱۲ کیلومتر مربع وسعت دارد و کل جمهوری از ۸ شهر، ۸ شهرستان و در حدود ۲۰۳ روستا تشکیل شده است. در ۹ فوریه سال ۱۹۲۴ میلادی نخجوان به صورت جمهوری خودمختار تأسیس شد. این جمهوری خودمختار در جنوب قفقاز و شمال رود ارس واقع شده و از شمال و مشرق محدود به جمهوری ارمنستان از جنوب محدود به ایران و از غرب محدود به ترکیه است. طول مرزهای این جمهوری با «جمهوری ارمنستان» ۲۲۴ کیلومتر، «جمهوری اسلامی ایران» ۱۶۳ کیلومتر و «جمهوری ترکیه» ۱۲ کیلومتر است. مساحت این جمهوری خودمختار ۵۵۰۰ کیلومتر و شمار اهالی آن در سال ۱۹۸۳ میلادی بالغ بر ۲۵۷۴۰۰ نفر و در سال ۲۰۰۱ میلادی تقریباً بالغ بر ۴۰۰ هزار نفر تخمین زده شده است. نخجوان در ترکیب کشور آذربایجان یک جمهوری خودمختار است که پیوستگی ارضی و جغرافیایی بایکراه اصلی خاک جمهوری آذربایجان ندارد. خطوط مرزی نخجوان با جمهوری اسلامی ایران طی معاهده ترکمنچای مشخص شده است. طی سالیان اخیر میزان توسعه و پیشرفت‌ها به عینه قابل مشاهده می‌باشد که در این راه می‌توان به نقش کشور ترکیه و ایران اشاره کرد. ساخت کارخانه‌های کوچک، نیروگاه برق، فرودگاه زیبا و بین‌المللی این جمهوری نشان از توسعه و تکامل آن دارد. از نظر رفاهی نیز وجود چندین بیمارستان مدرن باعث شده تا مسافری کمتری از بابت درمان وارد ایران شوند از جمله می‌توان به چند کلینیک دندان پزشکی - قلب که با مشارکت متخصصین

ایرانی و ترک در حال حاضر به ارائه خدمات به مردم این جمهوری می‌باشند. خط رسمی این جمهوری، خط لاتین و زبان آن ترکی آذربایجانی است.

۷- اوستیای جنوبی: یا اوستییک منطقه مورد مناقشه است که به طور محدود مورد شناسایی قرار گرفته است. سرزمین اوستی شامل دو بخش شمالی و جنوبی است که اوستی جنوبی در خاک گرجستان و اوستیای شمالی-آلانیا در خاک روسیه به صورت جمهوری‌های خودمختار قرار دارند. مساحت اوستیای جنوبی ۳۹۰۰ کیلومتر مربع است و مرکز آن شهر تسخینوالی است. پس از انقلاب اکتبر ۱۹۱۷ مردم اوستی از اطاعت روسیه سرباز زدند، ولی سرانجام سرکوب شدند. اوستی به دو قسمت تجزیه شد بخش شمالی آن جزء روسیه شد و بخش جنوبی آن به صورت جزیری از گرجستان درآمد اوستیای جنوبی در ۱۹۲۲ میلادی به صورت استان خودمختار درآمد. جنگ در اوستیای جنوبی در اوت ۲۰۰۸ آغاز شد. پس از روزها نبرد سنگین میان نیروهای گرجی و استقلال طلبان اوستیای جنوبی و آبخازیا، قوای روسیه نیز به نفع اوستیای جنوبی وارد جنگ گردید. اعضای ناتو، اتحادیه اروپا و اکثر کشورهای دیگر آن رابخشی از گرجستان می‌دانند. تاکنون روسیه، ونزوئلا، نیکاراگوئه، نائورو و تواتو اوستیای جنوبی را به عنوان کشوری مستقل به رسمیت شناخته‌اند. البته مقامات گرجی اوستیای جنوبی را یک سرزمین اشغال شده توسط روس‌ها می‌دانند اگرچه شایعاتی در خصوص پیوستن احتمالی این سرزمین به فدراسیون روسیه وجود دارد.

۸- آبخاز: سرزمینی در غرب قفقاز و کرانه شرقی دریای سیاه است که حدود ۵۵۰ هزار نفر جمعیت دارد که بیشترشان تابعیت روسی دارند. پایتخت این جمهوری بندر سوخومی است. مساحت آبخازیه ۸۷۰۰ کیلومتر مربع می‌باشد. آبخاز شامل مناطق کوهستانی از رشته کوه‌های قفقاز تا کرانه دریای سیاه است. در اواسط سده نهم هجری با ورود سپاهیان عثمانی، دین اسلام در میان آبخازیان گسترش یافت، ولی مسیحیت نیز همچنان به حیات خود ادامه داد. در سال ۱۲۸۳ هجری (۱۸۶۶ میلادی) آبخازها علیه دولت روسیه سر به شورش برداشتند و گروه کثیری از آنان که اغلب مسلمان بودند، به ترکیه مهاجرت کردند. پس از جنگ روس و عثمانی در سال‌های ۱۸۷۸-۱۸۷۷ میلادی (۱۲۹۵-۱۲۹۴ هجری) بار دیگر گروهی از آبخازها به شبه جزیره آناتولی مهاجرت کردند. سال ۱۹۲۱ میلادی حکومت شوروی در آبخاز مستقر شد و این سرزمین در فوریه ۱۹۲۲ به صورت بخشی از گرجستان درآمد. در مورد شمار آبخازها اختلاف نظر وجود دارد (۹۱۰۰۰ نفر طبق آمار سال ۱۹۷۹). زبان آبخازی به گروه زبان‌های شمال باختری قفقاز تعلق دارد. بخشی از آبخازها مسلمان و اهل سنت هستند و تعدادی از آن‌ها در ترکیه سکونت دارند و از مهاجرین محسوب می‌شوند. درصد بالایی نیز با قومیت گرجی از قدیم‌الایام ساکن منطقه آبخاز بوده‌اند که از استان‌های جمهوری گرجستان می‌باشد، ولی باتوجه به اینکه درگیری‌هایی در این منطقه برای جدا کردن خاک آبخاز پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، بین جدایی طلبان آبخاز و نیروهای دولت مرکزی گرجستان انجام گرفت، ساکنین با قومیت گرجی را مجبور به ترک خاک آبخاز نمودند. (عنایت الله، رضا، ۱۳۷۲)

۹- جمهوری قره‌چای و چرکس: یکی از جمهوری‌های فدراسیون روسیه است. این جمهوری عضو منطقه اقتصادی فدراسیون قفقاز شمالی است. پایتخت جمهوری قره‌چای و چرکس شهر چرکس است. این جمهوری در ۱۲ ژانویه ۱۹۲۲ تأسیس شده است. قره‌چای و چرکس در کوهپایه شمال غربی قفقاز واقع شده است. این کشور دارای منابع فراوان آب شیرین، که شامل ۱۳۰ دریاچه و تعداد فراوانی آبشار و ۱۷۲ رودخانه می‌شود. خاک این منطقه غنی از منابع طبیعی همچون: زغال سنگ، گرانیت، سنگ مرمر، معادن مختلف سنگ و خاک رس می‌باشد. بدلیل وجود چشمه‌های آب گرم این کشور دارای ذخایر بزرگ آب‌های معدنی می‌باشد. جمعیت قره‌چای و چرکس حدود ۴۷۱۶۸۳ نفر است.

۱۰- جمهوری کاباردینو-بالکاریا: یکی از جمهوری‌های روسیه است. مساحت این جمهوری ۱۲۵۰۰ کیلومتر مربع است. در کاباردینو-بالکاریا دو قوم اصلی زندگی می‌کنند، یکی قوم کاباردین (که زبانی از خانواده زبان‌های قفقازی شمال غربی صحبت می‌کنند) و قوم دیگر بالکارها (گویشوران یک زبان ترک‌تبار). پایتخت آن شهر نعلچیک و جمعیت آن ۸۵۹، ۹۳۹ نفر است.

- ۱۱- سرزمین کراسنودار: یکی از واحدهای فدرالی روسیه است. کراسنودار با ۵۲۲۶۶۴۷ نفر جمعیت در ۲۰۱۰ میلادی پرجمعیت‌ترین سرزمین روسیه است و مرکز آن شهر کراسنودار می‌باشد. از دیگر شهرهای مهم آن می‌توان سوچی، نووروسیسک و آرماویر را نام برد.
- ۱۲- آدیغیه: یکی از جمهوری‌های خودمختار روسیه است. مردم آدیغ‌ها نژاد قفقازی و هم‌تبار با گرجی‌ها هستند. شمار بسیاری از آدیغ‌ها در زمان تصرف منطقه بدست روس‌ها به ترکیه امروزی کوچیدند. مرکز جمهوری آدیغیه شهر مایکوپ است.
- ۱۳- سرزمین استاوروپول: یکی از واحدهای فدرالی روسیه است. مرکز آن شهر استاوروپول است. در سال ۲۰۰۴ میلادی فرماندار آن الکساندر لئونیدوویچ بوده است. جمعیت ۲۷۸۶۲۸۱ نفر و در ۱۰ ژانویه ۱۹۳۴ تأسیس شده است.
- قفقاز جنوبی نیز شامل: جمهوری آذربایجان، جمهوری ارمنستان و گرجستان می‌باشد. قفقاز در طول تاریخ از ابعاد مختلف برای قدرت‌های اروپایی و آسیایی با اهمیت بوده است. پس از فروپاشی شوروی به دلیل تمایلات جدایی طلبانه برخی از اقوام در قفقاز شمالی اهمیت آن برای مسکو مضاعف شده است. از نظر اقتصادی قفقاز ۱۶ درصد نفت، ۳۱ درصد گاز طبیعی، ۶ درصد زغال سنگ و ۸ درصد انرژی الکتریکی شوروی سابق را تولید می‌کرده است و در قفقاز ۷۰ هزار کیلومتر راه زمینی و ۵۵۰۰ کیلومتر شبکه راه آهن وجود دارد که ارتباط بین ایران و آسیای مرکزی، اروپا و ترکیه را فراهم می‌آورد و به عنوان پل ارتباطی میان شمال، جنوب شرق و غرب از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. قفقاز توانایی تولید بیش از ۳ میلیون تن فولاد و ۴ میلیون تن سیمان را داراست. در این منطقه سالانه حدود ۶۰ میلیارد کیلووات ساعت برق تولید می‌شود. هنوز از تمام توان های تولید برق آبی منطقه بهره گرفته نمی‌شود. قفقاز دارای اقلیم و چشم اندازهای جغرافیایی گوناگون می‌باشد و حدود ۵۰ گروه قومی از ۳ خانواده عمده زبانی در این منطقه اسکان دارند (Washington Quarterly, 2002, 221).

روش پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی است و در این تحقیق از روش توصیفی - تحلیلی به منظور ایجاد سهولت در بررسی مسائل اقتصادی، سیاسی، ژئوپلیتیکی جمهوری ارمنستان و با تأکید بر روش مطالعه کتابخانه‌ای و استفاده از نقشه، آمار و جدول استفاده گردیده است. شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی و کتابخانه‌ای و با استفاده از مجلات و شبکه جهانی اینترنت می‌باشد.

بحث و یافته‌های تحقیق

تحلیل چشم انداز ژئوپلیتیک جمهوری‌های قفقاز

همانگونه که اشاره گردید، جایگاه قفقاز از نظر موقعیت ژئوپلیتیکی بسیار خاص و مهم می‌باشد. از جمله مهمترین فاکتورها و ویژگی‌های برجسته منطقه قفقاز بدین شرح می‌باشد:

- ۱- وجود ذخایر غنی زیرزمینی انرژی (نفت و گاز) - ۲- داشتن موقعیت جغرافیایی مهم بین دریای خزر و دریای سیاه در حوزه اوراسیای جدید - ۳- مسیر و کریدور حمل و نقل و به ویژه انتقال انرژی دریای خزر به اروپا و غرب - ۴- حلقه‌ی وصال اروپا و آسیا - ۵- قرارداشتن بین دو دین بزرگ اسلام و مسیحیت - ۶- پل ارتباطی میان شمال و جنوب و شرق و غرب - ۷- محل تلاقی تمدن‌های بزرگ و کهن تبدیل شدن از مسیر تجارت شرق به غرب از لحاظ تاریخی به مسیر توسعه و کریدور حمل و نقل و به ویژه ترانزیت انرژی از جنوب به شمال یا برعکس، بیانگر جایگاه مهم ژئوپلیتیکی قفقاز است.

پس از فروپاشی امپراتوری روسیه هر کدام از جمهوری‌های جدیدالتأسیس به موازات کسب استقلال سیاسی تلاش داشتند تا در ساختارهای اقتصادی منطقه‌ای حضور داشته باشند. جمهوری ارمنستان به دلیل موقعیت بعداز جنگ قره باغ و مشکلات تاریخی با ترکیه تنها می‌توانست با همسایگان شمالی و جنوبی خود یعنی گرجستان و ایران مراودات تجاری مرزی داشته باشد. در مورد سازمان‌های اقتصادی منطقه‌ای نیز عضویت ارمنستان در سازمان‌های اقتصادی (اگو) می‌توانست بسترخوبی برای همکاری های اقتصادی منطقه‌ای برای آن کشور محسوب شود ولی عضویت در این ساختار که همه اعضای آن کشورهای اسلامی هستند مشکلی بر سر راه ارمنستان بوده و هرچند که اساسنامه این سازمان اشاره‌ای به مسلمان یا مسیحی بودن اعضای آن نداشته است.

لذا ارمنستان برای پر کردن خلأ ناشی از عدم حضور خود در سازمان اکودرصد ایجاد همکاری‌های سه جانبه با محوریت ایران برآمده است که در نتیجه همکاری‌های سه جانبه ارمنستان - ایران - ترکمنستان و ارمنستان - ایران - یونان شکل گرفت. البته همه این همکاری‌های سه جانبه پس از ایفای رسالت تاریخی، جای خود را به همکاری‌های سازمان یافته‌تری در ابعاد دیگر دادند. (امیر احمدیان، ۱۳۸۷، ۲۵۳) اختلافات بین گرجستان و روسیه (جنگ در اوستیا) سبب گرایش و توجه دیپلماتیک و تجاری بیشتر آن کشور به سوی غرب و عضویت آن کشور در پیمان‌های نظامی، تجاری و امنیتی گردیده است. آذربایجان سکولار با جمعیت اکثراً سنی متحد ترکیه و غرب نگران تغییر موضع غرب در خصوص مشکل قره باغ می‌باشد. با توجه به بالانس قدرت در منطقه که کفه آن در حال حاضر به طرف غرب متمایل است، منطقه قفقاز با تحولات و تغییرات سریع سیاسی و امنیتی روبرو خواهد بود.

جایگاه ایران در استراتژی ارمنستان

جمهوری اسلامی نماد اسلام است؛ بنابراین هرچه قوی‌تر باشد، جهان اسلام هم قوی‌تر است و هرچه توان عملش بیشتر باشد، به نفع مسلمانان جهان است. خصوصاً "کشورهای منطقه می‌باشد. نباید اهداف سیاست خارجی خود را به گونه‌ای تعریف کنند که سایر کشورها دستخوش هراس و تهدید شوند. افزایش اقتدار ملی و بین‌المللی در گرو ستیز با قدرت‌های بین‌المللی نیست. زیرا اگر چنین شود، کشور همواره یا در حالت جنگی است و یا در حالت نه جنگ و نه صلح به سر می‌برد و این روند زیان‌های جبران ناپذیری را بر پیکر امکانات و بسترهای توسعه کشور وارد می‌کند و ظرفیت‌های دیپلماتیک و سیاست خارجی نیز هزینه مقابله با بحران‌هایی می‌شود که توسط قدرت‌های بزرگ برای کشور ایجاد می‌گردند. ایران نیز جایگاهی متفاوت و برتر در سطح منطقه و نظام بین‌المللی به دست می‌آورد. از این رو، آمریکا ایران را متهم به ستیز با نظام بین‌الملل و بی‌اعتنایی به قواعد می‌کند. بر اساس نظریه انتقال قدرت که نظام جهانی را مبتنی بر یک ساختار سلسله مراتبی تک چندقطبی می‌داند، ایران همواره پس از انقلاب اسلامی یک ناراضی و چالشگری بزرگ در هرم‌های قدرت منطقه‌ای و جهانی نظام بین‌المللی بوده است که این وضع می‌تواند برای قدرت چیره خطر آفرین باشد و از این رو، با مقابله شدید ابرقدرت و سایر قدرت‌های بزرگ و هم‌پیمانانشان روبه‌رو می‌شود. بنابراین به باور پژوهشگران، اگر ایران بخواهد به یک قدرت برتر تبدیل شود، نیازمند جلب اعتماد دیگر بازیگران عرصه‌های نظام بین‌الملل است. برای این امر باید فرستنده این پیام باشد که خواهان دگرگونی درون سیستمی است نه ضدسیستمی؛ به این معنی که هدفش دگرگونی در ساختار نظام بین‌الملل نیست، بلکه به دنبال بهبود جایگاه خود در درون نظام بین‌الملل است. (سیف‌زاده، ۱۳۸۲، ۱۵)

در این راستا، تاریخ بی‌ثباتی‌های بین‌المللی در چند سده گذشته حاکی از آن است که هرگاه در نظام بین‌الملل بی‌ثباتی پدید آمده است، کشور ایران نیز به سبب شرایط ویژه ژئوپلیتیکی، یکی از قربانیان این فرآیند بوده است بنابراین، امنیت پایدار برای ایران در گرو ثبات و امنیت بین‌المللی است. پس ج. ا. ا. با حفظ ارزش‌های ویژه خود، برای انتقاد از نظام بین‌الملل یا باید از اندیشه‌هایی که نظام کنونی را پدید آورده است انتقاد کند، یا از خود نظام بین‌الملل کنونی و موجودیت آن انتقاد کند. (حیدری، ۱۳۸۳) اما توانایی دگرگون کردن ساختار نظام به سود خود را ندارد و تنها می‌تواند از فرصت‌هایی که پدید می‌آید، بهره‌برداری کند و محدودیت‌ها را کاهش دهد و چون به تنهایی نمی‌تواند به ستیز با این محدودیت‌ها برخیزد، لزوماً باید به همکاری و ائتلاف نیز بیندیشد. بنابراین با توجه به لزوم نگاه راهبردی و پایدار (توسعه‌گرایانه) به رویکردهای بین‌المللی، سیاست خارجی کشور ایران به دور از پیوند با معضلات منطقه‌ای، باید بر مبنای مؤلفه‌های ژئوپلیتیک (موقعیت، وضعیت، منابع انرژی، عرصه‌های فرهنگی و تاریخی، ایدئولوژی، منابع انسانی و...) شکل بگیرد. به طور کلی ایران به عنوان کشوری بین‌المللی با ویژگی‌های منحصر به فرد و جایگاهی متمایز در تحولات استراتژیک، همواره از تغییر و تحولات نظام بین‌المللی تأثیر می‌پذیرد و بر آن نیز متقابلاً تأثیر می‌گذارد. تردیدی نیست که ایران با توجه به ویژگی‌های خاص ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک و ژئوکالچر، یک کشور مؤثر بین‌المللی است و بسیار فراتر از کشوری منطقه‌ای و محلی عمل می‌کند. بسیاری از کشورها صرفاً یک کشور بومی به شمار می‌روند؛ یعنی نه قدرت منطقه‌ای هستند و نه بر تحولات منطقه تأثیرگذاری چندانی دارند. در این باره می‌توان مثال‌های بسیاری را در آسیا، آفریقا و حتی اروپا ذکر کرد. (کاظم‌زاده، ۱۳۸۸)

بنابراین با توجه به فرآیند نوین تحولات سیاسی نظام بین‌المللی، اساسی‌ترین مسأله برای تقویت اثربخشی ژئوپلیتیکی سیاست خارجی ایران، توجه روزافزون به افزایش منافع ملی و رونق بسترهای پیشرفت جامعه است. اما از آنجایی که همواره به لحاظ ارتباط تنگاتنگی که شرایط خاص موقعیت مکانی کشور ایران با روندهای سیاسی نظام بین‌الملل و استراتژی جهانی داشته و رشد و توسعه را در آن مستلزم ایجاد فضای باز ژئوپلیتیکی نموده است، چگونگی رفتارها و عملکردها در حوزه سیاست خارجی آن همیشه از وضعیت تعیین‌کننده‌تری در تأمین سطح هزینه‌ها و منافع، میزان و نوع ارتباط این کشور با عرصه‌های بین‌المللی بهره‌مند بوده و از اهمیت به مراتب بالاتری در دستیابی به اهداف اساسی و توسعه پایدار کشور برخوردار می‌باشد. امروزه اهمیت این حوزه به نحویست که موضوع توسعه برون‌گرا در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور با اولویت خاصی برای گسترش تعاملات با محیط بین‌المللی، مورد تأکید کارگزاران کشور قرار گرفته است. علاوه بر تقویت پیمان‌های سیاسی باید از تشکلهای اقتصادی در جهت توسعه و تجهیز بنیان‌های اقتصادی کشورهای عضو با تولیدات متنوع و به ویژه تولیدکنندگان منابع استراتژیک از جمله نفت و گاز و یا دارندگان ذخایر زیرزمینی ارزشمند استفاده شود. در کنار اپک که دارای اهمیت فراوانی در اقتصاد جهانی است، اکوبه عنوان یک سازمان اقتصادی منطقه‌ای نیز باید تقویت و کارآمد شود.

جایگاه ژئواکونومیک ارمنستان

اقتصاد ارمنستان تا اندازه زیادی به سرمایه‌گذاری و پشتیبانی ارمنیان خارج از کشور وابسته است. پیش از استقلال، اقتصاد ارمنستان بیشتر بر پایه صنایع شیمیایی، الکترونیک، ماشین‌آلات، فرآوری خوراک، لاستیک‌سازی و بافندگی بنا شده بود و برای مواد اولیه صنایع خودوابستگی زیادی به دیگر جمهوری‌های شوروی و خارج از کشور داشت. ارمنستان در فاصله گرفتن از نظام اقتصادی کمونیستی و حرکت به سمت اقتصاد سرمایه‌داری گام‌های مهمی را در آزادسازی اقتصادی برداشته است اما محدودیت‌هایی همچون وابستگی انرژی به خارج از جمله روسیه و ایران، فقر منابع، محصور بودن در خشکی و تنش‌های این کشور با آذربایجان و ترکیه، توان مانور این کشور را جهت مشارکت در سرمایه‌گذاری‌های منطقه‌ای را شدیداً کاهش داده است. (مشفق فر، ۱۳۸۳) طی سالیان اخیر همکاری‌های اقتصادی بین تهران و ایروان به طور نسبتاً سریع توسعه یافته و به عنوان مثال، اواخر سال ۲۰۰۸ صدور گاز طبیعی ایرانی به ارمنستان از طریق خط لوله تبریز - گری - کاجاران - آراغات با ظرفیت ۲۶ میلیارد متر مکعب در سال شروع شد. گاز دریافت شده به وسیله صدور نیروی برق به جمهوری اسلامی ایران پرداخت می‌شود. هزینه‌های کلی این سازه که شرکت روسی «گازپروم» در اجرای آن مشارکت کرد، برابر ۲۵۰ میلیون دلار شد. ارمنستان قبل از آن فقط گاز طبیعی روسی را از طریق گرجستان دریافت می‌کرد. بین ارمنستان و ایران خطوط انتقال برق ولتاژ بالا وجود دارند که به وسیله آن‌ها جابجایی و تبادل فصلی انرژی انجام می‌شود. قرار است یک خط دیگر با ظرفیت ۴۰۰ کیلووات ساخته شود. بهای این پروژه حدود ۱۰۰ میلیون دلار است. بین این دو کشور یک جاده ساخته شده و دو بزرگ راه مدرن دیگر در حال ساخت است. موافقتنامه‌ای درباره ساخت خط راه آهن از ایران به ارمنستان به امضا رسیده است. بنا به برآوردهای مقدماتی، بهای این خط راه آهن معادل ۱۸ میلیارد دلار است که ۱۴ میلیارد از این مبلغ توسط ایران پرداخت می‌شود و بقیه توسط شرکت «راه آهن روسیه». مهلت اجرای این طرح ۵ سال است. توافق درباره شرکت «گازپروم» در ساخت خط لوله ایرانی - ارمنی انتقال محصولات نفتی و اسکله سوخت مایع با ظرفیتی تا ۱۵ میلیون تن حاصل شده است که این امر برای امنیت ارمنستان از نظر تأمین انرژی اهمیت فراوانی دارد. قرار است در قالب همکاری‌های دوجانبه، نیروگاه برق آبی «مگری» ساخته شود.

جایگاه ژئوکالچر ارمنستان

جایگاه ایدئولوژیک و ژئوکالچر (فرهنگی) ایران در جهان اسلام جایگاه انقلاب اسلامی ایران در جهان اسلام از نظر فرهنگی و اعتقادی، ایران در مرکزیت جهان اسلام قرار گرفته است؛ به طوری که در روند تحولات آینده جهان، می‌تواند با بعضی از کشور های منطقه نقش ارزنده‌ای را ایفا کند. گستردگی تمدن ایرانی - اسلامی و فرهنگ پارسی و میراث گرانبهای آن و گذشته تاریخی درخشان این سرزمین، پیوند عمیق فرهنگی، فکری و جغرافیایی با کشورهای پیرامون خود دارد و میان اقوام مختلف ساکن در قفقاز، آسیای میانه، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس، پاکستان و کشورهای همسایه غربی؛ یعنی عراق و ترکیه تا

شاخ آفریقا سه منطقه‌ای استراتژیک را به وجود آورده که نشان‌دهنده امکانات بالقوه و بالفعل برای گسترش همکاری‌های دو جانبه و چند جانبه منطقه‌ای و جهانی می‌باشد. (ابراهیمی، ۱۳۸۸، ۱۴۹)

داشتن تاریخ و تمدنی کهن، با غنای فرهنگ اسلامی و دینی و وجود آثار تاریخی مناسب فرهنگی و دینی در کشور و قابلیت صدور کالاهای فرهنگی و دینی به فراسوی مرزها در جهان اسلام، به جمهوری اسلامی ایران جایگاه ویژه‌ای جهت نفوذ فرهنگی - تمدنی (ایرانی - اسلامی) در جهان اسلام و منطقه می‌بخشد. تقابل انقلاب اسلامی ایران با نظام تک قطبی‌بخش قابل توجهی از موقعیت کنونی جمهوری اسلامی ایران در جامعه بین‌المللی متأثر از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ است. شعارها، اهداف و آرمان‌هایی که همراه با انقلاب اسلامی در ایران مطرح گردید، هم در سطح منطقه و هم در سطح بین‌المللی، تأثیرات غیر قابل انکاری بر جای گذاشت و به دنبال خود، جایگاه جمهوری اسلامی ایران را نیز در سطح ژئوکالچر متحول ساخت. انقلاب اسلامی ایران پیش از آن که یک کوشش مردمی برای متحول ساختن وضعیت داخلی در یک واحد ملی باشد، حاوی پیام‌هایی درمقابل با وضعیت زور و زر و تزویر موجود جهانی بود. این پیام‌ها تنها وضع موجود را زیر سؤال می‌برد بلکه ماهیت آن را نیز غیر اخلاقی و مستحق دگرگونی می‌دانست.

قدرت هژمونی جهانی که براساس دیدگاه خود به دنبال تک قطبی کردن است و در حال حاضر، اسلام را به عنوان تنها رقیب واقعی خود می‌بیند، در یک هجمه نابرابر سیاسی - فرهنگی، اسلام گرایی را مترادف با تروریسم دینی تئوری پردازی کرده و با وارد کردن مفهوم تروریسم دینی به متون و ادبیات سیاسی جهانی، به دنبال شکل دادن اجماع جهانی برای انزوای همه جانبه مسلمانان و کشورهای اسلامی است. جمهوری اسلامی ایران با آرمان‌ها و ارزش‌های ساختاری، هنگامی از حیات تثبیت شده‌ای برخوردار می‌گردد که بتواند به عنوان بازی‌گری فعال در چارچوب اصول و قواعد تعریف شده منطقه‌ای و نظام بین‌المللی به بازی خود استمرار و استحکام بخشد. بدیهی است هر گونه تأثیرگذاری در منطقه و یا افزایش حوزه نفوذ مستمر خود در جهان اسلام، نظام تک قطبی جهان را به چالش جدی وادار می‌کند. همچنین تحقق اهداف سند چشم‌انداز در حفظ و ارتقای جایگاه ایران در جهان اسلام بر اساس سند چشم‌انداز در افق ۱۴۰۴، جمهوری اسلامی ایران باید الهام بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام، با تحکیم الگوی مردم سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی (قدس سره) باشد (خرازی، ۱۳۸۱، ۸۵).

نتیجه‌گیری

در متون روابط بین‌الملل ماهیت و سطح روابط میان ملت‌ها با شاخص‌های مختلفی مورد سنجش قرار می‌گیرد و این شاخص‌ها عبارتند از: هماهنگی، ائتلاف، اتحاد و همگرایی، از هماهنگی تا همگرایی درجه قابل توجهی از یکسان‌سازی و یگانگی وجود دارد که در طی زمان و با هماهنگی ساختارهای مختلف سیاسی - اجتماعی به دست می‌آید. هنگامی که گفته می‌شود دو کشور با یکدیگر اتحاد کرده‌اند در واقع دو نظام سیاسی - اجتماعی - اقتصادی همگون را به وجود آورده‌اند. این همگونی نتیجه نوعی عقلانیت ابزاری و غیر فردی است که صرفاً در ساختارها و قواعد و رفتارهای قابل پیش‌بینی مستتر می‌باشد. کشورها در یک یا چند مورد با هم هماهنگی می‌کنند ولی در قالب اتحاد، دارای سرنوشت مشترکی هستند و بدون اجماع نظر نمی‌توانند عمل کنند. به عبارت دیگر، در سایه یک اتحاد، کشورها به یکدیگر قفل می‌شوند و زمینه‌های ساختاری صلح را فراهم می‌آورند و چون توان‌های فراوانی را بر روی یکدیگر جمع می‌کنند می‌توانند اهداف مهمی را دنبال کنند و به ثمر برسانند. در دستیابی به اهداف مهم، کشورها حداقل به ائتلاف نیازمندند. ائتلاف درجه مهمی از همسویی است که می‌تواند دو یا چند کشور را در مسیر تحقق بخشیدن به اهداف مهمی سوق دهد (سریع‌القول، ۱۳۷۹: ۵۶-۵۴).

در تاریخ بشر به اندازه‌ای که امروز اتصال میان کشورهای اروپایی به وجود آمده، سابقه‌ای دیگر وجود ندارد. در عین قفل شدن و همگرایی عمیق میان این کشورها، در موارد مهمی در عرصه سیاست خارجی، سیاست دفاعی، بحران‌های منطقه‌ای و سیاست‌های اقتصادی؛ موانع مستقل ملی گرفته می‌شود. در این میان ایران نیز جهت دستیابی به اهداف خویش، نیازمند به ائتلاف و اتحاد است. ائتلاف حداقل سطحی است که می‌توان برای تحقق این اهداف در نظر داشت. اگر کشوری بخواهد با کشور دیگری ائتلاف، اتحاد و همسویی داشته باشد، بایستی به طور طبیعی با منطق عمومی اهداف کشور دوم هم‌سخن باشد.

جمهوری اسلامی ایران برای ایجاد رابطه موفق با سایر جمهوری‌های قفقاز و همچنین توسعه ژئوپلیتیکی خود در منطقه، می‌بایستی اهداف خود را با آن‌ها و اهداف آن‌ها را با خود هم راستا و هماهنگ نماید. با توجه به شرایط حاکم و با نظر به نتایج تحقیق، عواملی که می‌تواند بر سر راه توسعه روابط ایران با جمهوری‌های منطقه خدشه وارد نماید عبارتند از: اختلافات قومی و منطقه‌ای، تصرف سرزمینی، جمهوری‌های خود مختار و مهم‌ترین مسأله، مداخله قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در حوزه قفقاز و خصوصاً منطقه قفقاز جنوبی (آذربایجان، ارمنستان و گرجستان) است. تا زمانی که این مشکلات رفع نگردیده است، می‌توان به صراحت عنوان نمود که توسعه ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در منطقه با دشواری‌های بسیار روبرو خواهد شد. همچنین باید در نظر داشت که هرچند تجارت و روابط اقتصادی پایه و اساس در ایجاد و استمرار روابط بین کشورها است اما تا هنگامی که دو کشور کلیه مسائل سیاسی فی ما بین خویش را حل ننمایند، نمی‌توانند به یک ائتلاف، اتحاد و همگرایی مناسب سیاسی دست یابند. با توجه به اوضاع ناهمگون سیاسی، امنیتی و اقتصادی کشورهای منطقه که تا حد زیادی ناشی از موقعیت خاص پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی می‌باشد، روابط این کشورها با یکدیگر و متقابلاً با جمهوری اسلامی ایران دارای فراز و نشیب بسیار بوده است. هرچند روابط تجاری نسبتاً خوبی بین برخی از کشورهای منطقه وجود دارد، اما تا کنون به یک همگرایی مناسب منطقه‌ای دست نیافته‌اند.

قبل از بررسی فرضیه تحقیق "کشور ارمنستان می‌تواند در استراتژی مقابله با پان ترکیسم مؤثر باشد" بایستی به تحرکات این دو کشور در منطقه قفقاز اشاره نمود. با توجه به شواهد کفه ترازوی مؤلفه‌های تضاد دو کشور در قفقازبر کفه تعامل سنگینی می‌کند. رویکردها، منافع، رفتارها و تصمیمات دو کشور در قبال قفقاز جنوبی بیانگر این ادعاست. در طول قریب بیست سال گذشته شاهدی بر تعامل عملی ترکیه - ایران در این منطقه نمی‌توان ارائه داد.

ترکیه به دلیل ادعای قتل عام ارامنه در سال ۱۹۱۵ توسط حکومت عثمانی دارای مشکلات زیادی است، اما آنکارا توانسته عدم برقراری مناسبات با ارمنستان و انسداد مرزهایش با این کشور را به حساب آذربایجان واریز کند. ترکیه شریک استراتژیک برای آذربایجان بشمار می‌آید. ترکیه با آذربایجان حداقل شریک استراتژیک محسوب می‌شود اما ایران با آذربایجان روابطی شکننده و غیر قابل اعتماد دارد. ترکیه با ارمنستان قطع رابطه نموده و مرزهای ۶۰۰ کیلومتری خود را مسدود نموده است. اما ایران با ارمنستان رابطه گسترده‌تری دارد و مرز ۴۰ کیلومتری دو کشور باز و فعال است.

مناسبات ایران - ارمنستان در زمینه‌ها و ابعاد مختلف صورت می‌گیرد. این مناسبات بیشتر به نفع طرف ارمنی است و تهران امتیازات لازم را از طرف ارمنی دریافت نمی‌کند. استفاده از این روابط از سوی ایران به عنوان اهرم فشاری بر آذربایجان نتیجه مثبتی برای تهران دربر نداشته است. مناسبات ایران با گرجستان به دلیل عدم همسایگی، عدم اشتراک دینی و کاهش حساسیت غرب به این روابط از روند رو به رشدی برخوردار است، اما در مقایسه با مناسبات ترکیه - گرجستان از سطح بسیار پایینی برخوردار می‌باشد. شاید دو کشور در گرجستان بتوانند تعاملی داشته باشند که آنهم به دلیل همسایگی و همگرایی گرجستان - ترکیه و مشارکت استراتژیک گرجستان در مسائل انرژی و حمل و نقل فرصت قابل توجهی برای این تعامل فراهم نمی‌کند.

در ارمنستان، ایران به دلیل داشتن روابط سیاسی با این کشور و به دلیل نیاز ارمنستان به ایران که از رهگذر عدم رابطه ارمنستان با ترکیه و حاکم بودن فضای نه جنگ نه صلح میان ارمنستان - ترکیه حاصل شده است، نفوذ ایران بیشتر است. اگر چه ارمنستان به دلیل نیاز به انرژی ایران و عدم حمایت ایران از آذربایجان همواره سعی نموده بیشتر با ایران‌راوده داشته باشد، اما این مناسبات بیشتر به نفع ارمنستان بوده و ایران ما به ازای درخوری از این مناسبات دریافت ننموده و از رهگذر این روابط افکار عمومی مردم جمهوری آذربایجان را از دست داده است.

ایران در ارمنستان هیچ اقدامی بلند مدت و استراتژیک انجام نداده است، حتی از امکانات لابی قدرتمند ارمنی در آمریکا و فرانسه نیز تا کنون استفاده‌ای ننموده است. اگر امروز ارمنستان به انرژی ایران نیازمند است و خط لوله گاز ایران به ارمنستان کشیده شده است، با حل بحران قره باغ و بحران روسیه - گرجستان، ارمنستان خواهد توانست از گاز آذربایجان و روسیه استفاده کند. حتی ارمنستان تحت فشار روسیه حاضر نگردید تا مسیر ترانزیتی انتقال گاز ایران به مقاصد ثالث شود. در حال حاضر ارمنستان در کوتاه مدت مانع نفوذ پان ترکیسم است اما در صورت حل بحران قره باغ و برقراری رابطه میان ترکیه - ارمنستان، ترکیه

حضور فراتر در قفقاز جنوبی خواهد داشت و زمینه‌ها و میزان شراکت‌پذیریش را با روسیه (به رغم رقابتی که میان آن‌ها موجود است) بیش از پیش افزایش خواهد داد. اقدامات و تحرکات موجود در قفقاز جنوبی بیانگر این است که با نگرش به وجود همگرایی هرچه بیشتر میان غرب و دوکشور قفقاز جنوبی (آذربایجان و گرجستان)، در نهایت روسیه از ایران بعنوان کارت بازی استفاده نموده (به دلیل مناسبات غیر معتمدانه ایران - روسیه) و امتیازات خود را در حوزه‌ها و زمینه‌های مختلف از کشورهای قفقاز جنوبی و غربی‌ها دریافت خواهد کرد.

منابع

۱. ابراهیمی، شهرز و مصطفی محمدی. (۱۳۹۰). رقابت روسیه و آمریکا در قفقاز جنوبی. مطالعات اوراسیای مرکزی، ۴(۸)، ۱-۲۲.
۲. امیر احمدیان، بهرام. (۱۳۷۸). روند تحولات در بحران قره‌باغ. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۳(۲۸)، ۲۷-۵۰.
۳. حسن‌خانی، محمد و بغیری، علی. (۱۳۸۸). رقابت قدرت‌های بزرگ در آسیای مرکزی و قفقاز: بررسی تطبیقی نقش چین و اتحادیه اروپا در منطقه. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۷، ۵۷-۶۸.
۴. حیدری، جواد. (۱۳۸۳). دیدگاه امنیتی ارمنستان در قفقاز جنوبی. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۴(۴۶)، ۹۷-۱۱۸.
۵. رهنورد، حمید. (۱۳۸۱). سیاست اتحادیه اروپا در قفقاز جنوبی. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۵(۶۵)، ۱۳۳-۱۵۹.
۶. شریانی، قوام. (۱۳۸۷). امنیت ایران و رویکرد ناتو در آسیای مرکزی و قفقاز. نشر دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ۳۱۷-۳۱۸.
۷. صدیق بطائی اصل، میرابراهیم. (۱۳۸۵). روابط اقتصادی و سیاسی ارمنستان با جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۵(۴).
۸. عنایت‌الله، رضا. (۱۳۷۲). گرجستان. مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۴، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
۹. فلاحت‌پیشه، حشمت‌اله. (۱۳۸۰). تحولات امنیتی آمریکا در آسیای مرکزی و قفقاز و امنیت جمهوری اسلامی ایران. نشر سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، تهران.
۱۰. کاظم‌زاده، حامد. (۱۳۸۸). ریشه‌ها و ابعاد قوم‌گرایی در قفقاز شمالی و مناقشات بالقوه بعد از درگیری روسیه و گرجستان. مجموعه مقالات شانزدهمین همایش بین‌المللی آسیای مرکزی و قفقاز، تهران: وزارت امور خارجه.
۱۱. کرمی، جهانگیر. (۱۳۸۸). بازی بزرگ جدید قفقاز و پیامد امنیتی آن بر آیندگان. مجله سیاسی دفاعی، ۹(۲۹)، ۱-۱۴.
۱۲. مشفق‌فر، ابراهیم. (۱۳۸۳). تحولات قفقاز جنوبی و نقش قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای. فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، ۱۳(۴)، ۴۱-۷۴.
13. Isyar, O. G. (2005). An Analysis of Turkish-American Relations From 1945 to 2004: Initiatives and Reactions In Turkish Foreign Policy. Turkish Journal of International Relations, 4(3), 21-52.
14. Novikova, G. (2000). Armenia and the Middle East. Middle East Review of International Affairs, 4(4), 625-638.
15. Sadeghzadeh, K. (2008). Iran's Strategy in the South Caucasus. Caucasian Review of International Affairs, 2(1), 35-41.
16. Sdigh, M. (2006). Political and Economic Ties with the Islamic Republic of Iran Republic of Armenia. Central Asia and Caucasus Studies Quarterly, 15(56), 121-146.
17. Senhurt, H., & Ali, İ. (2013). Iran-Armenia Relations. Armenian Studies, 46, 129. [Note: The title and journal information were inferred based on the provided details.]